

Politika: vôľa k moci či vôľa k spoločnému dobru?*

Politics: Will to Power or Will to Common Good?

Marek Káčer**

Abstrakt

Tento text prezentuje politiku ako úsilie o dosiahnutie moci a ako úsilie o dosiahnutie spoločného dobra, a to s implikáciami pre tvorbu práva, pre obsadzovanie verejných funkcií a pre hodnotenie právnych a politických názorov vyslovených vo verejnom priestore. Autor si kladie otázku, či poňatie politiky v druhom z menovaných významov nie je len reliktom klasického politického myslenia, ktorý nemá v súčasnosti žiadne uplatnenie nielen kvôli praktickým ťažkostiam spojeným s hľadaním a presadzovaním spoločného dobra, ale aj kvôli sociálnym štruktúram, v ktorých sa politika odobráva a ktoré nabádajú politických aktérov, aby nakoniec uprednostnili skôr svoje vlastné mocenské záujmy.

Klíčová slova

Politika; moc; spoločné dobro; politické nominácie; sociálne štruktúry.

Abstract

This text presents politics as a striving for power and striving for common good, both with implications for law-making, for personal nominations into public offices and for evaluation of legal and political opinions declared in public domain. Author investigates whether the latter of the aforementioned conceptions of politics is just a relic of the classical political thinking which is of no use today not just because of practical complications associated with searching for and enforcement of the common good, but also because of social structures in which politics takes place and which incite political actors to prefer their own power interests at last.

Keywords

Politics; Power; Common Good; Political Nominations; Social Structures.

Úvod

Na to, čo je politika, sa dá pozerat' z rôznych uhlov pohľadu.¹ V realistickej perspektíve, ktorá sa snaží popisovať veci také, aké sú, je politika úsilím o dosiahnutie moci. V idealistickej perspektíve, cez ktorú vnímame veci také, aké by mali byť, je politika úsilím o dosiahnutie dobra. Podľa toho, ktorú z týchto perspektív si politik osvojí, hodnotí aj udržateľnosť argumentov, na základe ktorých orientuje svoje správanie. Skúsme sa najskôr v krátkosti pozrieť, ako sa osvojenie daných perspektív prejavuje pri hodnotení

* Ďakujem Martinovi Haplovi a Lucii Berdisovej za kritické komentáre k skoršej verzii tohto textu. Pôvodná verzia tohto textu bola prednesená na vedeckej konferencii Weyrovy dny právni teórie v Brne dňa 1. 6. 2017.

** Doc. Mgr. Marek Káčer, PhD., Právnická fakulta, Trnavská univerzita, Slovenská republika / Faculty of Law, Trnava University of Trnava, Slovak Republic / E-mail: humnox@gmail.com / ORCID: 0000-0001-6571-7051

¹ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 23–31.

argumentov, prostredníctvom ktorých politický aktér orientuje svoju akceptáciu návrhov právnych predpisov, kandidátov na obsadenie verejných postov a právnych a politických názorov vyslovených vo verejnom priestore.

1 Vôľa k moci

Ak je robenie politiky úsilím o dosiahnutie moci, potom úspech v politike sa určuje podľa miery, v ktorej ten-ktorý politik dokáže ovplyvňovať verejné rozhodovacie procesy. V našich podmienkach, v rámci oficiálnej štruktúry štátnej moci, má najväčší vplyv predseda vlády: prejde mu najviac návrhov, či už na zmenu právnej regulácie alebo na obsadenie verejných postov. Povedané v skratke: Úspešný je ten, kto vládne. A cynicky: Je po voľbách, zvyknite si.² V prvom rade teda nejde o zásluhy na zlepšení kvality života v krajine, ale o prostý fakt, či a do akej miery sa politikovi podarilo presadiť vlastnú vôľu pri riadení štátu. Preto sú v tejto perspektíve zvýraznené personálne aspekty politických problémov (*Kto má rozhodovať?*) na úkor ich vecných aspektov (*O čom, resp. ako sa má rozhodovať?*). Takéto nastavenie má potom vplyv na hodnotenie argumentov, prostredníctvom ktorých politik orientuje svoju akceptáciu **i)** návrhov právnych predpisov, **ii)** kandidátov na obsadenie verejných postov, **iii)** právnych a politických názorov vyslovených vo verejnom priestore (ná mestie, noviny, verejná fóra na internete...).

ad i)

Pri hlasovaní o návrhoch zákonov to väčšinou vyzerá tak, že poslanci sa rozhodujú podľa toho, kto návrh predkladá, a nie podľa jeho vecných kvalít; idú podľa línie strany, nie podľa vlastných znalostí a svedomia. Podriadenie vlastného úsudku oficiálnej línii strany však nemusí byť len prejavom ľudskej slabosti, môže ísť aj o dôsledok zrelého politického či morálneho uváženia. Pretože legitímnou úlohou politickej strany v legislatívnom procese je okrem iného aj agregácia rôznorodých spoločenských záujmov do jednotného politického postoja, čo spravidla prispieva k integrácii skupín, ktoré tieto záujmy majú, do jednotného politického spoločenstva.³ Presadzovať hlasovanie podľa vlastného svedomia a svedomia v každej veci a za každú cenu by v konečnom dôsledku mohlo viesť k paralýze rozhodovacích procesov a k prípadnej destabilizácii krajiny. Na druhej strane hlasovanie o návrhu zákona podľa politickej príslušnosti jeho predkladateľa je nezriedka len výsledkom vyhroteného konfliktu medzi vládou a opozíciou, v ktorom sa naplno prejavuje nekritické klanové myslenie selektujúce ľudí podľa šablóny „my“ a „oni“, resp.

2 Vladimír Mečiar na prvej schôdzi slovenského parlamentu po voľbách na jeseň v roku 1994 a po tom, čo nepohodlných opozičných poslancov upratal do výboru pre životné prostredie. Pozri bližšie: PAN-KOVČINOVÁ, Jana a Juraj HRABKO. Je po voľbách, zvyknite si! *www.sme.sk* [online]. Publikované 31. 10. 1995 [cit. 16. 7. 2017]. Dostupné z: <https://www.sme.sk/c/2134211/je-po-volbach-zvyknite-si-frantisek-miklosko-precედens-jedneho-absolutneho-primitivizmu.html#axzz4lg2EWBHA>

3 Porovnaj: HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 272–273.

„priateľ“ a „nepriateľ“.⁴ V takejto atmosfére, či dokonca politickej kultúre, vládna väčšina nepozná žiadny zaväzujúci dôvod, prečo by mala brať ohľad na menšinu. Ak na ňu ohľad berie, chápe to ako akt milosrdenstva alebo akt vypočítavosti.

ad ii)

Ak takýto spôsob uvažovania možno pohodlne uplatňovať pri návrhoch právnej regulácie, o to viac sa núka pri rozhodovaní o personálnom obsadení verejných orgánov. Napokon, kde inde by sa mali personálne aspekty považovať za dôležitejšie než aspekty vecné, ak nie práve v rozhodovaní o tom, ktorý úrad spárovať s ktorým človekom? Aj tu však dokáže chápanie politiky ako úsilia o dosiahnutie moci napáchať škody. Tá najväčšia spočíva v tom, že pri posudzovaní vhodnosti kandidáta hrajú úlohu skôr také jeho kvality, ktoré dávajú šancu, že sa kandidát bude pri výkone funkcie správať lojálne voči osobe, ktorá ho danej funkcii ustanovila a nie také kvality, ktoré dávajú záruku, že kandidát bude funkciu vykonávať so všetkou odbornou starostlivosťou. Chamtivosť či vydierateľnosť kandidáta tak môže byť väčšou devízou ako jeho čistý morálny profil, nezávislosť a expertný úsudok. Takáto personálna výbava nominanta sa môže hodiť nominujúcej osobe všade tam, kde sa rozhoduje o politicky citlivých veciach v najširšom slova zmysle, napríklad v kompetenčných sporoch, pri kontrole ústavnosti zákonov, pri rozdeľovaní verejných zdrojov, pri kontrole hospodárnosti nakladania s verejnými zdrojmi, pri stíhaní verejných činiteľov... Politicky citlivým sa môže stať aj prípad z právneho hľadiska celkom jednoduchý, napr. kontrola plnenia daňových povinností mediálne exponovaného politického oponenta. Politické nominácie sú ospravedlniteľné tam, kde je vzťah medzi nominujúcou osobou a nominantom založený na dôvere pretavenej do vzťahu politickej zodpovednosti. Napriek tomu sa takéto typy nominácií vyskytujú aj pri obsadzovaní funkcií, ktorých výkon má byť z povahy veci nezávislý. Tento problém je obzvlášť viditeľný pri personálnej kreácii ústavného súdu. Vzhľadom na to, že ústavný súd rozhoduje aj o morálne či politicky kontroverzných veciach,⁵ jeho sudcovia potrebujú iný typ legitimity ako sudcovia všeobecných súdov: okrem odbornosti sa vyžaduje posvätenie „laickým živlom“ stelesneným v priamo volených orgánoch.⁶ Takýto nominačný proces

⁴ „Politický nepriateľ nemusí byť morálne zlý alebo esteticky škaredý; nemusí stáť v pozícii ekonomického konkurenta a dokonca môže byť výhodné vstúpiť s ním do obchodnej transakcie. Avšak aj napriek tomu je to „ten druhý“, je to cudzinec a celkom postačuje, keď je jeho povaha, v osobitne intenzívnom stupni, existenciálne niečo úplne odlišné alebo neznáme, takže v krajnom prípade je možné dostať sa s ním do konfliktu.“ SCHMITT, Carl. *The Concept of the Political*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2007, s. 27. Schmitt aplikuje túto tézu na vzťah medzi jednotlivými politickými spoločenstvami („národ“, „ľud“), no možno ju zmysluplne aplikovať aj na vzťahy medzi jednotlivými skupinami („strany“) v rámci jedného spoločenstva, obzvlášť ak je spoločnosť citeľne politicky polarizovaná.

⁵ Ide o politické otázky v užšom slova zmysle. Bližšie pozri: Pozri bližšie: TOMOSZEK, Maxim. Aplikace doktríny politických otázek Ústavním soudem ČR. In: HAMULÁK, Ondřej (ed.). *Fenomén judikatury v právu*. Praha: Leges, 2010, s. 108–113.

⁶ BERDISOVÁ, Lucia. Ústavný súd Slovenskej republiky. In: KROŠLÁK, Daniel a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 557–558.

je plne v súlade s logikou demokratického štátu, problémom začne byť až vtedy, keď vzniká podozrenie, že namiesto súdu s vyváženým zastúpeným relevantných politických a morálnych názorov v osobách s výnimočným expertným kreditom generuje inštitúciu obsadenú osobami, pri ktorých existujú pochybnosti, že sa pri ťažkých rozhodnutiach nebudú vedieť oslobodiť od politickej agendy osoby, ktorá ich do danej funkcie nominovala. Teda aj samotné personálne nominácie ako politický problém majú svoj vecný a osobný aspekt. Politik pristupuje k nominácii vecne, ak vyberá nominanta výlučne len podľa tých vlastností, o ktorých možno predpokladať, že ich uplatnenie povedie k naplneniu oficiálneho poslania obsadzovanej inštitúcie. Naopak k nominácii pristupuje osobne, ak si nominanta vyberá podľa vlastností, ktoré sú vo vzťahu k poslaniu inštitúcie irelevantné alebo tomuto poslaniu priamo protirečia – v tomto prípade je relevantným spojivom medzi nominantom a inštitúciou len jeho osobný – z pohľadu inštitúcie náhodný – vzťah k nominujúcej osobe.

ad iii)

Chápanie politiky ako úsilia o dosiahnutie moci má vplyv aj na akceptáciu právnych a politických názorov vyslovených vo verejnom priestore. Všimnime si, ako niektorí predstavitelia štátnej moci reagujú na kritiku svojej práce zo strany médií, občianskej spoločnosti a osobitne mimovládnych organizácií. Otázka prvoradého záujmu nie je „Čo je predmetom kritiky?“ ale „Kto nás kritizuje?“. Namiesto vecných argumentov, ktoré odzneli v novinách, na protestnom zhromaždení občanov či vo výročnej správe mimovládnej organizácie sa kritizovaný politik zaujíma o to, kto je vydavateľom, kto usporiadateľom, z koho peňazí je autor kritiky platený a podobne. Takáto reakcia má vzniknúť pochybnosti o nezáujatosti kritika; podozrenie z toho, že nehľadal, čo je dobré, správne či pravdivé, ale že potajomky obhajoval záujmy politického nepriateľa.⁷ Uvedený spôsob reakcie v porovnaní so zapojením sa do vecnej diskusie sa javí byť strategicky výhodný, pretože šetrí čas a odpútava pozornosť od témy, v ktorej by mohol politik odborne zlyhať. Prípadne, aj keď si je politik istý svojím víťazstvom v odbornej rovine, v rovine marketingovej prezentácie môže viac zaujať práve tým, že sa odbornej debate vyhne, pretože jeho obecenstvo by to aj tak len zbytočne unavovalo. Zapojiť sa do odbornej polemiky teda môže byť politický risk, aj keď existuje slušná vyhládka, že sa dá vecne vyhrať.⁸

Osobitnou kategóriou sú právne názory vyslovené v rámci oficiálnych rozhodovacích procesov, predovšetkým pri aplikácii práva súdmi. Súdna moc je nezávislá, čo okrem iného znamená, že sudcovia rozhodujú na základe zákonov vytvorených v režii politikov. V takomto prostredí existuje len veľmi úzky priestor, v rámci ktorého môžu politici legitímne kritizovať konkrétne súdne rozhodnutia. Ak súdy generujú zlé rozhodnutia často,

7 Porovnaj: WALTON, Douglas. *Ad Hominem Arguments*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1998, s. 13.

8 Porovnaj: KÁČER, Marek. O prípustnom použití argumentu ad hominem. *Právny obzor*, 2016, roč. 99, č. 6, s. 455–465.

tak potom preto, lebo rozhodujú na základe zlých zákonov. Ak sú ich rozhodnutia zlé, lebo dobré zákony zle dotvárajú, potom je na politikoch, aby dané zákony legislatívne spresnili. Odmietnutie právneho názoru súdu vysloveného v konkrétnej veci zo strany držiteľov vládnej alebo zákonodarnej moci je tak prípustné len vo forme podania a prijatia návrhu na zlepšenie legislatívy, o ktorú súd daný názor oprel⁹ alebo legislatívy upravujúcej organizačné aspekty sudcovskej práce. Vo funkčnom politickom a právnom systéme je teda axiómou, že politici nespochybňujú právoplatné rozhodnutia súdov, ale len právo, na základe ktorého súdy dané rozhodnutia vydávajú.¹⁰ O to menej sa zvyknú verejne spochybňovať právne názory súdu len s odkazom na osobné vlastnosti sudcu, ktorý dané názory vyslovil. Z tohto dôvodu je akceptácia právnych názorov súdov prepojená s problémom nominácií, a to opäť najviditeľnejšie práve pri personálnej kreácii ústavného súdu. Ak si držiteľia vládnej a zákonodarnej moci nemôžu dovoliť ignorovať, spochybňovať či priamo porušovať nálezy ústavného súdu, potom účinnou cestou, ako obsah týchto nálezov ovplyvňovať, je práve nominácia politicky lojálnych ústavných sudcov. Ako sme spomenuli vyššie, v demokratickom štáte sa takémuto postupu nedá celkom vyhnúť, určite by však nemal vyúsťovať do frašky, akú môžeme od roku 2015 pozorovať v súvislosti politickým zápasom o Ústavný tribunál v Poľsku¹¹ a ktorej slabší odvar môžeme sledovať aj na Slovensku.

2 Vôľa k spoločnému dobru

Je povinnosťou vládcu starať sa o všeobecné blaho ľudí, ktorým vládne. „*Napokon, toto presvedčenie prevláda v západnom politickom myslení od samotných jeho zaznamenaných počiatkov.*“¹² Robert Dahl vkladá tieto slová do úst Tradicionalistovi, ktorý vystupuje v ostrej polemike s Modernistom a Pluralistom. Podľa tradičného názoru je politika v prvom rade úsilím o dosiahnutie spoločného dobra, a nie úsilím o dosiahnutie moci. Modernista v Dahlovom dialógu vyrátava problémy, ktoré sú s koncepciou spoločného dobra, resp. všeobecného blaha, spojené. Prvým problémom sú filozofické otázky: Čo je to všeobecné blaho a ako ho dokážeme rozpoznať?¹³ Druhý problém je pragmatický: Buď formulujeme všeobecné blaho v príliš konkrétnych termínoch a v takom prípade nebude mať

⁹ Dokonca aj takáto umiernená reakcia sa niekedy zvykne spochybňovať. V posledných rokoch sa viedla vášnivá diskusia o tom, či parlament smie reagovať na zrušenie zákona ústavným súdom spôsobom, že prijme úpravu identickú so zrušeným zákonom, nanovo však vo forme ústavného zákona. K tomu pozri bližšie napr.: PROCHÁZKA, Radoslav. *Lud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

¹⁰ K interakcii medzi právom a politikou v rovine ústavy pozri bližšie: KYSELA, Jan. *Ústava medzi právom a politikou: Úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014, s. 43–51.

¹¹ KOUDELKA, Zdeněk. Spor o Polský ústavní tribunál. In: DEKAN, Tomáš a JURAJ ŠELIGA (eds.). *Nová Európa – výzvy a očakávania. Otvorená textúra ústavy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 59–69.

¹² DAHL, Robert. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 255.

¹³ Ibidem, s. 257.

univerzálne použitie, pretože ľudia majú rozdielne predstavy o tom, čo je dobré. Alebo formulujeme blaho príliš abstraktne, aby sa ľudia na ňom zhodli, no v takom prípade dospejeme len k veľmi všeobecnému vymedzeniu, ktoré nebudeme schopní aplikovať bez toho, aby sme ho rozmenili na viacero konkrétnejších dohier, čím sa vrátíme na začiatok predchádzajúcej alternatívy.¹⁴ S touto pragmatickou ťažkosťou súvisí aj fakt, že ak začneme vyrátavať zásady, ktoré by mal politický aktér pri sledovaní všeobecného blaha uplatňovať, tieto sa môžu dostať, a spravidla sa aj dostávajú, do vzájomnej kolízie.¹⁵ No a napokon Modernista prihráva loptu Pluralistovi, keď tvrdí, že neexistujú historické fakty dokazujúce, že by niekedy existovala tak homogénna spoločnosť, v ktorej by sa jej členovia dokázali zhodnúť na tom, čo je to všeobecné blaho.¹⁶ Na margo aténskej demokracie slúžiacej častokrát ako príklad politickej kultúry, v ktorej je občianskou cnosťou usilovať sa o spoločné dobro pre všetkých, Pluralista dodáva, že aj keby nešlo o historickú fikciu, v súčasnosti nežijeme vo svete malých centralizovaných republík.¹⁷ Aby Pluralista zvýraznil svoju pointu, vyzval svojich spoludiskutujúcich, aby si predstavili klasické Grécko, v ktorom by ľud zahŕňal nielen dospelých občanov mužského pohlavia, ale aj ženy, cudzincov a otrokov a v ktorom by boli zjednotení Gréci zo všetkých mestských štátov.¹⁸ Nebolo by úsilie o dosiahnutie všeobecného blaha v takýchto spoločenských podmienkach – ktoré sú pre väčšinu sveta realitou posledných pár storočí – vopred odsúdené na neúspech?

V nadväznosti na problémy, ktoré sme riešili v predchádzajúcej kapitole, by Tradicionalista mohol vyhlásiť, že od politikov nežiada priveľa. Chcel by len to: **i)** aby sa zákony posudzovali v prvom rade podľa ich vecných kvalít a až v druhom rade podľa mena ich predkladateľa, **ii)** aby sa personálne nominácie do verejných úradov vyhodnocovali iba podľa tých vlastností kandidátov, ktoré budú slúžiť oficiálnemu poslaniu inštitúcie (relevantné vlastnosti), a nie podľa tých, ktoré by slúžili politickej agende nominujúcej osoby a **iii)** aby sa právne a politické názory – podobne ako návrhy právnej regulácie – posudzovali podľa ich vecných kvalít, nie podľa náhodných vlastností osôb, ktoré ich vyslovujú.

Na prvý pohľad však tento zoznam neuniká námietkam, ktoré voči tradičnému poňatiu politiky vyslovili Modernista s Pluralistom, pretože problematický koncept všeobecného blaha sa skrýl za málopravné výrazy „vecné kvality zákona“ či „relevantné vlastnosti kandidáta“. Je zákon stanovujúci proporcionálne zdaňovanie vecne kvalitnejší ako zákon zakotvujúci rovnú daň? Je kandidát s expertnou znalosťou trestného práva spôsobiljší na výkon funkcie ústavného sudcu ako kandidát so znalosťou práva občianskeho?

14 DAHL, Robert. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 257.

15 Ibidem, s. 259.

16 Ibidem, s. 261.

17 Ibidem, s. 263.

18 Ibidem, s. 264.

Je lepším dôkazom morálnej integrity kandidáta na túto pozíciu to, že odmietol zobrať úplatok alebo to, že sa odmietol podvoliť vyhrážke? A vedie fakt, že na tieto otázky nedokážeme dať jednoznačné odpovede k tomu, že politik je v konečnom dôsledku odsúdený na to, aby svoje remeslo chápal v prvom rade ako úsilie o dosiahnutie moci?

3 Rovnováha

Množstvo občanov a občianok je dnes rozčarovaných z politiky, pretože interpretujú správanie jej aktérov, akoby zmysel ich činnosti spočíval výlučne len v nadobudnutí moci: „*Politické strany ako privilegované organizácie s prístupom k štátu a k verejným zdrojom si privykli obsadiť štát a správať sa k nemu ako k dobytému územiu, ako ku koristi, ktorú je potrebné rýchlo rozdeliť.*“¹⁹ K tomu sa navyše pridávajú kritici, ktorí tvrdia, že ľudia jednoducho nevedia riadne konceptualizovať a bezkonfliktne presadzovať takú abstraktnú myšlienku akou je spoločné dobro či všeobecné blaho. Skúsme tradicionalistickú pozíciu, voči ktorej je táto kritika namierená, oslabiť ešte viac, a to zdôraznením pozitív plynúcich z mocenského nazerania na politiku.

Ako sme spomenuli vyššie, hlasovanie o návrhoch zákonov podľa oficiálnej línie strany prispieva k agregácii partikulárnych záujmov do jednotného verejného záujmu a k integrácii partikulárnych skupín do jednotného politického spoločenstva. Politické nominácie zasa prispievajú k tomu, že vo verejných úradoch sa odbornosť vyvažuje laickým živlom. No a napokon v čase informačnej vojny, v ktorej súkromné osoby aktívne presadzujú záujmy skrytých politických hráčov, vrátane cudzích mocností, sa nejaví byť apriori chybné ani to, ak politický aktér hodnotí niektoré kritické názory aj podľa vlastností osoby, ktorá ich zastáva a nie len podľa merita veci. Žiadny politik nemá toľko času, koľko by potreboval, aby sa mohol vyjadriť k všetkým kritickým pripomienkam k svojej práci, obzvlášť k tým, ktoré sú zjavne neopodstatnené. Veď aj samotní občania sa rozhodujú, či sa zapoja do diskusií medzi sebou, i podľa toho, s kým majú diskutovať, nielen podľa toho, o čom sa má diskutovať. Napríklad v súvislosti s nárastom extrémizmu na Slovensku si mnohé mienkotvorné osobnosti kladú otázku, či je správne zapájať sa do diskusie s niekým, kto trvalo ignoruje fakty, zákerne prekrúca tvrdenia oponentov a úmyselne šíri nepravdu podnecujúcu k nenávisti.²⁰ Nie je užitočnejšie si prednastaviť postoj, že s takýmito ľuďmi nebudeme diskutovať, dokým neposkytnú vierohodné záruky, že budú diskutovať čestne?

¹⁹ KLÍMA, Michal Zvažování rekonstrukce ústavního a politického systému v kontextu proměny role politických stran. In: GERLOCH, Aleš, Jan KYSELA a kol. *20 let Ústavy České republiky: Oblédnutí zpět a pobleď vpřed*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 270.

²⁰ Pozri napr.: PETKOVÁ, Zuzana. Ján Benčík: Najhoršie sú vyhrážky osôb, ktoré majú skúsenosti z bojov. *www.sme.sk* [online]. Publikované 28. 2. 2017 [cit. 16. 7. 2017]. Dostupné z: <https://plus.sme.sk/c/20470968/jan-bencik-najhorsie-su-vyhracky-osob-ktore-maju-skusenosti-z-bojov.html>

Prevaha osobného rozmeru nad rozmerom vecným nemusí viesť len k diskreditácii kritických hlasov, ale aj k ich pozitívnemu hodnoteniu. Často sa stáva, že odborný názor začne hýbať verejnou diskusiou nie kvôli váhe argumentov, o ktoré sa opiera, ale kvôli váhe mien, ktoré sa pod neho podpísali.²¹ Koniec koncov v demokratickej forme vlády, ktorá vychádza z legitimity na vstupe, nie na výstupe, hrajú najdôležitejšiu úlohu obyčajné počty: je legitímne presadzovať v prvom rade to, čo chce najväčšia časť voličstva, nie to, čo je preň najlepšie. Pri toľkých filozofických a pragmatických ťažkostiach, ktoré sú s pojmom všeobecného blaha spojené, je možno vhodné, ak vôľu a blaho ľudu budeme chápať ako navzájom zameniteľné kategórie.²² Prinajhoršom ide o užitočnú fikciu, ktorá umožňuje celkový chod demokratického systému, a to aj za cenu toho, že väčšinu ľudí podnecuje k presvedčeniu, že politika je bojom o moc, a nie úsilím o presadenie dobra.

Na mieste je tak otázka, či je mocenské chápanie politiky nevyhnutným dôsledkom spoločenskej štruktúry, bez ktorej by demokratický systém nemohol dlhodobo fungovať. Musia idealisti, ktorí idú do politiky s tým, že chcú presadzovať spoločné dobro, pod tlakom inštitucionálneho prostredia podstúpiť osobnú transformáciu, počas ktorej sa premenia na realistov vidiacich prvoradý zmysel svojej činnosti v nadobudnutí moci na úkor svojich politických oponentov? K takémuto záveru nepriamo zvädza aj nekompromisný realizmus Modernistu z Dahlovho dialógu vystúpiac s konštatovaním, že: „*každý popis uskutočniteľného politického ideálu musí začať predpokladom, že spor o všeobecné blaho je nevyhnutnou súčasťou normálneho politického života... Navyše niektoré najrepresívnejšie režimy, ktoré ľudstvo pozná, vyplynuli z domnienky vládcov, že politický konflikt je zbytočným zlom, ktoré je možné a správne potlačiť.*“²³

Správanie konkrétneho človeka v prostredí inštitúcií (pre našu tému je zaujímavé napr. vystupovanie v mene orgánu štátu alebo osobné reprezentovanie politickej strany pri vyjednávaní politickej dohody) sa nedá vysvetliť „*cez životnú históriu daného jednotlivca ako fyzickej osoby*“, pretože „*psychológia osoby je niečo iné ako psychológia sociálnej role*“.²⁴ Podľa štrukturalistu Parka je sociálna rola niečo ako postava v divadelnom predstavení, ktoré si herci hrajú sami pre seba. V bežnom živote je však veľmi užitočná, pretože plní funkciu „*vychodenej cesty, po ktorej sa kráča ľahšie a s oveľa menším rizikom než po ceste vlastnej,*

21 Vyhlásenia expertov, ktoré vyzývajú verejnú moc k zaujatiu postoja k určitej verejnej otázke, odrážajú skôr povahu petície ako povahu kvalifikovaného príspevku do vedeckej diskusie. V zásade sa váha takéhoto vyhlásenia odvíja od počtu a povesti expertov, ktorí sa pod neho podpísali, a nie od vecnej správnosti dôvodov, o ktoré sa opiera. To, že v takomto prípade rozum ustupuje vôli, si zreteľne uvedomí každý, kto vyhlásenie podpísal, hoci mal výhrady k jeho dôvodom.

22 Porovnaj: HAPLA, Martin. *Dělna moci a nezávislost justice*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 69.

23 DAHL, Robert. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 257.

24 PARK, George. *The Idea of Social Structure*. New York: Anchor Books, 1974, s. 6.

závislej od vlastného zmyslu pre orientáciu.“²⁵ Park pokračuje ďalej, keď tvrdí, že sociálne role vytvárajú spoločenskú štruktúru založenú na funkcionálnej diferenciacii a štrukturálnej opozícii. Ako príklady interakcie týchto dvoch princípov uvádza:

„Hoci v domácnosti sú bratia rivalmi, pre ľudí zvonka predstavujú solidárne zoskupenie; kmene v rámci klanu sú v neustálom spore, no bojujú jeden pri druhom, ak klan niekto napadne. Kolegovia v úrade súperia o povýšenie, ale v rámci štruktúry úradu zakladajú solidárnu jednotku. Malomeštiacki susedia sa rozpínajú, aby v špirále konzumu jeden prekonal druhého, ale nemajú problém sa zjednotiť, aby odhovorili Jonesa od predaja svojho domu džentlmenovi s exotickou tvárou alebo s podozrivými spôsobmi. Až do teraz bola naša odpoveď na otázku motivácie neúplná; pretože je to práve štrukturálna opozícia na všetkých úrovniach našej skúsenosti, ktorá nás neúprosne vtáhuje do konvencií určujúcich naše vyjadrovanie v rámci statusu, ktorý zástávame alebo v rámci rolí, ktoré máme podľa očakávaní druhých brat.“²⁶

Štrukturálnu opozíciu možno vidieť aj v Parkovom poňatí samotnej politiky:

„Politika, podobne ako elipsa, má dvojaký stred. Etnografické expozície z východnej Afriky, Indie a Barmy v obrovskom množstve a rozmanitosti ukazujú, že pôvod politiky spočíva tak v rebelii, ako aj v represii súčasne: politika bez pnutia medzi týmito dvoma prvkami by bola ako kúpená láska, príliš nízko k dosiahnutiu vznešenosti drámy. Musíte sa pozrieť poza politiku, na miesto, kde sa moci neoponuje – Belsen, Buchenwald, My Lay – aby ste dokázali oceniť zmysel, v ktorom vyvážená opozícia môže byť označená za pôvod politiky. Tam, kde sa ľudia nestali „tými druhými“, ale len vecami, nemôžu tvoriť žiadnu súčasť sociálnej štruktúry.“²⁷

Podľa Parka je základom politiky vyvážená opozícia, a tá sa vyskytuje – vyjmúc koncentračné tábory či oblasti vojnového besnenia – v každej usadenej spoločenskej štruktúre. Vstupom do politiky sa človek zhostúje role oponenta voči aktuálnym vládnym pomerom stelesneným v osobách, ktoré je potrebné vo vláde nahradiť. Nejde o obyčajný konflikt, ale o opozíciu relatívne rovnovážnych síl. Táto rovnováha však nie je daná tým, že by relevantní politickí aktéri zdieľali predstavu spoločného dobra, ktorá by ich obmedzovala vo výbere mocenských prostriedkov. Skôr je daná tým, že samotné povedomie o dočasnosti výkonu príslušnej verejnej funkcie, teda povedomie o pravidelnom striedaní osôb pri moci, má odstrašujúci účinok, a teda aj regulatívnu funkciu.²⁸ Vláda má rešpekt pred zneužitím moci, pretože vie, že skôr či neskôr sa k moci dostane opozícia, ktorá by ju mohla v jej excesoch imitovať. Podobne hovorí o politike Jiří Příbáň, podľa ktorého politika nemá nejaký „vopred stanovený cieľ, ktorý je potrebné dosiahnuť, aby sme sa mali dobre a boli spoločne šťastní“, pretože politika nie je stavom ale procesom. K tomu Příbáň dodáva, že predstava politiky ako stavu „spôsobuje neschopnosť politických strán prijať základný demokratický kód vláda-opozícia, na ktorého základe sa jednotlivé strany ostro kritizujú

25 PARK, George. *The Idea of Social Structure*. New York: Anchor Books, 1974, s. 33.

26 Ibidem, s. 104.

27 Ibidem, s. 287.

28 Ibidem, s. 288–289.

*a súčasne bytostne rešpektujú, pretože vedia, že ich dnešné vládnutie je len predzvesťou budúcej opozície, a práve tak dnešná opozičná politika je základom budúceho vládného programu.*²⁹

Tieto úvahy nabádajú k myšlienke, podľa ktorej príslušné sociálne štruktúry tlačia politického aktéra do toho, aby chápal svoje remeslo v prvom rade ako úsilie o dosiahnutie moci, pričom pokoj jeho svedomiu garantuje vedomosť, že presne takým istým spôsobom chápu politiku aj jeho politickí oponenti, čo vytvára rovnovážny stav, na ktorom stojí stabilita sociálnych štruktúr. No rovnováha sama osebe nedáva štruktúre zmysel. Aj pes naháňajúci svoj vlastný chvost vytvára určitú rovnovážnu štruktúru, no to automaticky neznamená, že by sa svet bez nej nezaobišiel. Sám Příbáň rozlišuje medzi *výkonom* politiky a jej kritickým *zmyslom*,³⁰ medzi politickým *manažérom* a politickým *moralistom*³¹ a medzi tým, keď politici presadzujú *súkromné záujmy* a keď presadzujú záujmy *verejné*.³² V pozadí jeho úvah teda vidieť jasné odlesky stáročia trvajúcej tradície politického a všeobecne ľudového myslenia, podľa ktorého politika je o dosahovaní spoločného dobra. Tradicionalisti sa nemusia báť Příbáňovej realistickej pripomienky, že toto dobro – ako stav vecí – je nedosiahnuteľné, pretože jej pointa nespočíva v tom, aby sme ho prestali hľadať, ale v tom, aby sme nastavili politické procesy tak, že ho budeme môcť hľadať v mieri, s rozvahou, vo vzájomnom rešpekte a pokiaľ možno, tak donekonečna.

To, že je predstava spoločného dobra epistemicky subjektívna a prakticky ťažko realizovateľná, neznamená, že nemá vplyv na celkovú spoločenskú štruktúru. Práve naopak, vytvára sa tým potenciálny priestor pre to, aby každý jednotlivec pri účinkovaní v tejto štruktúre mohol prejavovať svoju vlastnú individualitu. Fakt, že spoločenský život je prevádzkovaný v sociálnych štruktúrach, ešte nerobí z ľudí, ktorí tento život žijú, bezduché kolieska v mechanickom stroji, podobne ako takýmto kolieskom nebol ani sovietsky dôstojník Stanislav Petrov, ktorý v rozpore s protokolom neoznámil svojim

29 PŘIBÁŇ, Jiří. *Obrana ústavnosti aneb Česká otázka v postnacionální Evropě*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2014, s. 101. Zvláštnosťou je, že zatiaľ čo Park svoje postrehy o politike opieral najmä o antropologické štúdie z exotického terénu, Příbáň hovoril o politike odohrávajúcej sa v štruktúrach post/moderného štátu západného typu. Ešte užšie vymedzuje priestor štruktúrálnej opozície Heywood, ktorý ju vidí v systéme dvoch politických strán: HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 279.

30 „Moderná demokratická politika spočíva v pevnom prepojení technického výkonu moci a kritického zmyslu, ktorý táto moc musí mať vo vzťahu k politickej obci. Nepolitická politika nemôže byť alternatívou ku každodennej politickej prevádzke a straníckej demokracii. Má byť jej vnútorným korektívom, ktorý je schopný pýtať sa na zmysel politiky i v modernej dobe zviazanej účelovou racionalitou trhu, železnou klietkou byrokratickej správy a masinériou politických strán.“ PŘIBÁŇ, Jiří. *Obrana ústavnosti aneb Česká otázka v postnacionální Evropě*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2014, s. 98.

31 „Nepochopenie politiky ako neustáleho dopĺňovania sa výkonu a zmyslu mocenského rozhodovania u nás viedlo k dvom vysoko nebezpečným formám depolitizácie, totiž k politickému manažérizmu a k politickému moralizmu.“ Ibidem. Dodajme, že manažér preceňuje výkon a podceňuje zmysel, naopak moralista podceňuje výkon a preceňuje zmysel politiky.

32 „Dnes sme... svedkami manažérskej kontrarevolúcie, kedy politickí manažéri v záujme obsluhovania súkromných skupinových záujmov celom popreli pôvodný účel politického pluralizmu, totiž v politickom konflikte, spore a zbode rozhodovať o tom, čo je spoločné a dôležité z hľadiska verejného záujmu.“ Ibidem, s. 101.

nadriadeným, že mu príslušný monitorovací systém hlási jadrový útok zo strany USA a namiesto toho sám rozhodol, že ide o falošný poplach.³³ „*Sociálne štruktúry nefungujú ako programy určujúce pohyby mechanických robotov; vyžadujú aktivitu mysliacich a cítiacich aktérov, ktorí si tieto štruktúry musia privlastniť, pretože inak by nemohli existovať... Vnútorne spojenie medzi štruktúrou a konaním predpokladá ich neustále vzájomné ovplyvňovanie, pretože štruktúry potvrdzujú konanie, ktoré tieto štruktúry niekedy upevňuje a niekedy rozkladá.*“³⁴

Aj keby bola spoločenská štruktúra, v rámci ktorej sa odohráva politika, založená na konflikte medzi rovnovážnymi silami; aj keby bol základný kánon politického prežitia to, že sa treba usilovať o moc; aj keby bola účasť na robení politiky pravidelne spojená s premenou idealistov na politických realistov, predsa len táto premena nie je nevyhnutná. Silní jednotlivci si aspoň v zlomových bodoch pôjdu vlastnou cestou. Tí menej tvrdohlaví sa môžu uspokojiť s nasledujúcimi pripomienkami:

Záver

i)

Chápanie politiky ako úsilia o dosiahnutie moci nie je protikladné k chápaniu politiky ako úsilia o dosiahnutie spoločného dobra. Obidve podoby politiky môžu byť vzájomne kompatibilné, pretože politický aktér si môže dať za cieľ získať moc práve ako prostriedok na presadenie dobra, čo je zámer, ktorý aktéri spravidla aj verejne deklarujú. Nejde teda o voľbu buď/alebo, praktický problém spočíva skôr v akcentoch, v určovaní poradia priorit, ktoré sa aktér snaží dosiahnuť. Mocenský zisk nemôže byť vždy prvoradým kritériom politického úspechu, pretože sám osebe nedáva politike zmysel. Sekvencia kritérií politického úspechu určená podľa ich dôležitosti tak nie je daná pevne – v niektorých veciach preváži mocenský zisk, v iných dosiahnutie dobra podľa najlepšieho vedomia a svedomia zúčastnených aktérov.

ii)

Poradie kritérií je pevnejšie pri výbere kandidátov na obsadenie verejných funkcií, ktorých vykonávanie predpokladá expertnosť. Funkciu prvého filtra uchádzačov plní práve ich odbornosť, v druhom slede možno celkom opodstatnene zvažovať aj politickú lojalitu kandidáta, ak nie je v rozpore s poslaním obsadzovanej inštitúcie. Čo sa týka nevolených kolegiálnych orgánov, predpokladom činnosti ktorých je aj ich nezávislosť, ich celkové zloženie by malo byť reprezentatívne v tom zmysle, že v ňom budú zastúpené rôzne pohľady na riešenie kontroverzných otázok verejného záujmu (tendencia skôr k paritnému zastúpeniu podľa politickej relevantnosti demografických ukazovateľov ako k pomernému zastúpeniu podľa aktuálneho rozloženia politických síl).

33 AKSENOV, Pavel. Stanislav Petrov: The man who may have saved the world. *www.bbc.com*. [online]. Publikované 26. 9. 2013 [cit. 16. 7. 2017]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24280831>

34 FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2002, s. 84.

iii)

V kontexte pluralizmu morálnych hodnôt a politických ideológií je užitočné regulatívny účinok spoločného dobra chápať skôr v rovine toho, čo politický aktér *nesmie*, ako v rovine toho, čo politický aktér *musí*. Otázka teda skôr znie „*Kde sú hranice, ktorých prekročenie indikuje, že politický aktér spoločné dobro určite nedosiabne?*“ a nie „*Kde sú hranice, ktorých prekročenie indikuje, že politický aktér spoločenské dobro určite dosiabne?*“. Vo vzťahu k bežnej politickej prevádzke sú tieto hranice dané ústavným rámcom príslušného štátu, ktoré stráži ústavný súd ako negatívny zákonodarca. Analogicky vo vzťahu k personálnym nomináciám má dosahovanie spoločného dobra podobu súboru diskvalifikačných kritérií, ktoré kandidát *nesmie splniť*, ak má daný úrad obsadiť.